

Пазаци сваког четвртка
да пијесом табаку.

Стоје за Црну Гору, Ау-
стри-Угарску, Босну и Хер-
цеговину;

годишње . . . 6 флор.
на по године . 3 "
на четврт године 1 " 50.
За Србију годишње 20 дин.
на по године . 10 "
на четврт године 5 "
све друге земље 20 флор.
годишње.

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАНКОВИЋ.

Преплата из Црне Горе
и сва писма шаљу се са-
мом уреднику.

Преплата из Србије у-
пућује се Велимиру Вато-
лићу у Београд, а из дру-
гих крајева под адресом
Р. Рамадановић Салгао
(за „Црногорку“).

Преплату примају сви
наши књижари и новинар-
ске експедиције. Неура-
чкана писма не примају
се.

Број 13.

ЦЕТИЊЕ, 5. Априла 1884.

Година I.

Одисаји родитељскога срца.

Пјесме Ј. Сундечића.

Златоврха Москово.

Златоврха Москово:
Ти Славјанства славо!
Ти Русије силне
Попосита главо!

Од срца те љубим,
Из душе те шугујем,
Видовитост твоју
У звијезде кујем:

Ти славјанске мисли
Жарко си огњиште;
Будућности славеке
Ти си светилиште:

Храм си велелепни
Духа славјанскога;
Жртвеник си свети
Милог славеког Бога!...

Послах теби сина
За науком жедна,
Као ружу красна,
Ка' богодар врједна:

Да ми нега, као
Драга мајка гојим,
И уз наук — славеким,
Причешћем га појим;

Па да он ми буде
Дика роду своме,
И утјеха слатка
Срцу очевоме;

Да му за род пјесма
Из грла се ори,
Да си за род живи
И за род се бори....

Ал' ми га је, Москово,
Оштро зимље твоје,

Поврнуло мледна
У наручје моје.

Овај јужни двјетак
У сјеверној студи:

Поврједио смртно
Своје младе груди;

Па ми вене сада,
Жалостиво вене:

Само што у глави
Још му пламте вјене.

Тражим пушта дјеча;

Ал' га ниђе наћи;
Па ће моје сунце

Зар на вјек ми заћи;
Заћи оцу тузну

Грдно убијену,

Грдно уцјењену
И оцакаћу?...

Ох! да се љу, Москово,
Освјетати се с јадом,

Павјелићу над овом
Тужном жртвом младом:

Плакаћу се па-те;

Ал' те крети нећу;
Ти нијеси крива;

Клећу своју речу. —
Худа моја судба,

Твог леда оштрину:

Употреби — да ми
Главе дође сину:

Дохвати ми њега

Тијем српом кобно,
Па ће ми га, аох!

И пожњети злобно!...

У Котору, 8. Јануара 1884.

Ахал-Текинци

или

Туркомани.

Писмо Ј. Поповић-Линовац.

(Саршета).

Тешко је рећи, какав положај заузима же-
на у друштвеном животу и ако има података,
из којих се може судити, да тај положај није

баш пасивне природе. У посљедњој алах-те-
кинској експедицији, цијелим путем сам слушао,
како се Алах-Текинци утврдише у Денгил-Те-
не, узевши са собом и дјecu и жене и премда је
мјесто било опасно, и ако су се бојали да
„Урус“ убија жене и дјecu, опет се жене ни-
јесу хтјеле одвојити од мужава, по су остале
у поменутој тврђави, гдје су храбриле јунаке
а укоривале страшљиве. 28. Августа био је

крвави јуриш на Денгил-Тене, гдје сам сам видио како жене бацају камење с града, а многи војник знао би причати, како су сипале још врелу воду на њих. Други онет причају, како су Текинке скидале с убијених Текинаца пушке и саме с њима гаљале испријатеља. Кад је при јуришу догорјело до ногата и кад су жене хтјеле да изиду, и паша им кавалерија стала на пут. Једна Текинка проговори нешто са Текинцем, па се обрну нашом војнику Дагестанцу те прозборивши неколико ријечи с њиме; изненадно га ухвати за обје руке, у то дозети онај исти Текинац и убије га. Друга, посећи на грудима одојче, дуго је нешто говорила са Козаком, језиком кога ми не разумијасмо, по мимими могли смо закључити, да га нешто моли. Најпослије се разјари, баћи дијете под коњска копита, па потрчи Козаку, те га ухвати за сабљу.

За трећу ми причаше Др. Н. ово : јуриш главном трупом још не бјеше изведен кад се сретох с Текинкама, које излазаху из Денгил-Тене. Једна тек што се мицаше, крв, која тецијаше низ њу била је свјежеком да је рањена. И запета, бедрена кост, била јој је сло-мљена па два мјеста. И поред ужасних болова од те жене нико не чу ни једног уздица, до што запита једног Дагестанца хоћу ли умријети? равнодушни Дагестанац одговори: „Ка-како, да ћеш умријети. „Па нека умрем, брећну се она, али онет ће нама Алах дати побједу“.

Колико их је погинуло од артиљеријекога пушчаног огња у Денгил-Тене, сам ће Алах знати, па онет оне пијесу молише своје мужеве, да се предају „џаурима“.

Занимљив је један случај, што се догодио на путу од Денгил-Тене к аулу Дуруча. Тамо у неком кале, засјео бјеше старац који неуморно пуцаше на наше редове. Војска, видјевши да има засједе узне прописано распоређење, околни Кале и заузме га. Кад тамо, а оно рањен старац, а поред њега женска прилика, која му је пунила пушку. Не знам или та или друга, хтјела да рани пожом једног од наших војника. Војник дошао на праг на јој ниште дрва, ова у то тргне нож, да га удару, но међутим ови је био хитрији, петргао јој нож из руку и тако снасно себи живот.

Доста сам распитива, каквих има или бар каквих је било јунакиња у том народу — али пијесам могао ништа дознати. Једном сам пе-гдје слушао ову пијесницу:

„Нијеси јунак добар само ти!
Сто пута је боља Текинка,
Доста је пута на бијесну коњу,
Била у љутом боју,
Кукавице за преслицу везивала и т. д.“

На свршетку морам напоменути, да се у средњој Азији често може наћи жена које се

одликује својим високим политичким положајем. Тако је, на примјер, у Ковану Худојар-Хандао жени чин чимдатхи (генерал-мајор), а она се називала Курмоцаи-датха.

З Н И Њ Е П Р И Ч Е,

француски написао Е. М. Вогие.

Превео С. М.

III

ПЕТКО.

Кад Михаил П. . . исприча то о стри- Толдору, уђе слуга и унесе пушећи самовар; то бјеше, на на здравље, трећи те вечери. Ја, нешто, погледах слугу и познах да је то главом онај гуслар кој сам синоћ гледао у крчми; видјех му на гуњу солдатски крстић св. Ђорђија.

— Гле! рекох домаћину, сеоски је музикант код вас у служби?

— Да, одговори Михаил. По старом обичају — стар је тај обичај, као што су стари патријархи — што мање послуге требаш, што мање потреба имаш, то више слугу држиш. У свакој правој руској кући, десетина слугу раде један посао и сврше га. Лоше; а један би, тамо у вас, трео тај посао предобро. Код нас је начело „поdjела рада“ већ примјењено, само што рад не постигн. Овоме овдје, кога набе Петко, сав му је посао да настоји око самовара и то је једини рад за који је, у неколико способан; пак и то, да бог види, јер ми пошесту донесе млаку, воду ако не оде гдје да струже уз њемене. Двдесет пута хтио сам ишћерати то старог лукака, који би линео од глади у својој штепару, како је лијен; него . . .

Чето, ви ете предобар!

Ни мада! та он је добар, он је јунак. Кад би хтио да га испитам онда, ми напе на ум онеда Бајазета и тад би га радије заграљу. Ви ете слуша-ли за онеда Бајазета? Е, ако тај догађај дичи на-шу историју, то смо дужни Петку.

Ја погледах, зачуђен, некадашњег војника. По-знато ми је било како је мака руса јуначки одбра-нила Бајазет. У јунију 1877, руска војска с Кавказа, стаде узимати те остави у тој тврђавици неколико чета редовне војске и неколико завода Козака, у све 1,500 људи, под заповједништво једног мајора. Одво-јени са свијем од руске војске, окољени од 20,000 Турака, без хљеба, готово и без воде, бранише се соколови, двадесет и три дана. Кад је руска војска, под заповједнишвом генерала Тергукасова, ослободила Бајазет, 28. јунија, оно момака што пре-оста у тој тврђави, бјеху тако изнурени да једва могаху пушке држати.

— Да, продужи домаћин, и Петко као тру-бач у Ериванском полку, био је један од тихх нео-глашених јунака, што помагашу да одбранимо ту па-трлицу против читавој војсци; не само што је он ту рана допанао, те и сад побозијева — та тијем се могу и други похвалити — него у судбоносном ча-су он је, можда и нехотице, ријешено судбом тврђа-ве. Заслужује да се то исприча. — Ах, неразборити човјече, ви и незнадесте чему се излагате, дошавши да раздржите брђбаву пустињака у његовој шуми, навраћајућ му прошлост у намет! Та ви ете сад мој сужав, моја жртва, пошто нађох усудно ухо гдје ћу ја истрести сву моју врећу усомена. Сауштаје дакле!

Кадно год. 1877 букну источни рат, те с по-

четка мишљасмо да ће то бити сако триумфална шетња нашој војсци, а капије видјесмо е ту има изгледа и добити и губицима, онда влада позва и резерву и многе некадашње официре. И ја бјех међу тијема. Допустише ми да ступим у кавкаску армију, у Ерипански полк у коме сам служио, за моје младости, неколико година. Кренух са мојим Петком, који је такођер био резервиста.

Ред је да кажем да Петрушка није био много зашенич за ослобођењем славенске браће и да сам ја мало сумњао о његовијем војачким врлинама; него, познавајући његову музикалну способност израдих да га поставе за трубача у моме батаљону, а таман немаше трубача. Поштедићу вас, господине, да вам не причам моје ратовање до онеде Бајазата; доста вам је да знате да смо ја и Петко остали у тој тврђави.

Бјеше то на полак срушени градић, на уску вијенцу, с боча једној хридини, према брду Арату; врхови надвисују градић са свијех страна. Шестог јунија, рано, турци нам наваше добро јутро с тијех висова; најприје се помоли ијемашаји, пак коњице, пак топови, и све се то лијено намјести, како ће огао синаћи огањ на нас. Бријежу на оброну, под нама, бјеше повеће село а селяни бијашу Курди и Јермени, помијешани; отогле смо ми добивали тајин. Како смркну, плану село. Страхота бјеше погледати! Курди, поскокљени што су им браћа Турци близу, запалише све куће и стадоше касатићи крштеу чело. Видјесмо како кољу и харају, како дјечу у огањ бацају. Један дио турске коњице одвоји се и долеће да припомогне браћи Курдима. И треше у брдо. Погаришине што ваља и заплетишине стоку, којеко би ударио дланом о длан, не оста јој села да помисли телеса и рувешина.

Ми се утврдисмо хитно, наваљујућ крше на рупе и врата тврђаве; нешто јечма и неколико кутија коромана, то ти нам је био сав тајин. Тај исти дан пресуни наша чесма, јер је непријатељ сврнуо поточић што је кроз-а земљу текао. На триста крока од нас, у долини, текла је друга жива вода, али ће турци сметати приступ. С тога, наши командир нареди да се одмах наупе бачве, котлови и сви судови што имамо; то се с мјеста изврши, али за 1,500 грла то ће једна трајати четир, пет дана. Осмог јунија, одбисмо први турски напад, изгубивши не мало људи. Сјутра дан ударише опет; по ноћи опет... те већ и не прекидоше. Наша посада смањивала се с дана на дан. Више нам је људи гинуло излазећи поћу на воду и пребирајући по рувешинама е да што нађу за јело, него што их је гинуло бранећи ојађени град. Вечером одвојила би се чета добровољаца за тај посао, а Турци их дочекају те пропси плотун на њих; гинуло је наших десет, петнаест а понекад и двадесет у тим ноћним излетима. По ту крваву цијену могли смо добити неколико каблића е мрдње и ве воде, — јер су Турци навлаш побацили у поток дешеве људске и кошке. Првијех дана допало нас је фунат коромана и чутурица воде, на главу. Како рекох, по толико нас је допадало и првијех дана, али до мало, као што ће те чути, морали смо умањити ту обилату мјеру. Након прве недеље, нијесмо имали сушто да перемо ране најмијем рањеницима, нити смо им варили јечменицу, — алу храну! Та жеђ је велика мука сву, али промислите господине, у врлој Азији, пошто је човјек цијелу бољовјетну ноћ престајао и био се: Е, како свани, очигам се отимљу пут неба, нећемо ли угледати да се гдје повије облачак, да се, бјерем, надом питамо;

али, небо бјеше једнако ведро, пламенито, зажарено и свод. Него, шта да вам ја то причам кад имам пррци споменути, која ће вам дешеве предочити догађаје тога доба него ли што би умно највјештији говорници. То су писмене наредбе које је наш вриједни командир издавао сваки дан. Узмите, молим вас, те пролистајте то!

Михаил дохвати из своје књижице и додаде мени неколико листова. Жао ми је што не могу свепрештампати овдје; те часне и чудне досказе. Ево их неколико.

Наредба про 6 — 9. јунија. — Некрено благодарим г. г. официрима и војницима што јучајни одбине јучерави непријатељска напада.

По што осада може дуго да траја а воде је почело нестајати оброк се смањује на полак чутура, на свакога.

Нек се ископа рака у тлу казамате, и нек се сахраји тијело потполковника Ковачевског, погинулог у битци 6. ов. м., збиће се земља на гробу.

Вечерас ће се устројити чета радника а пратиће је неколико Козака да ископају јаз како би се вода довела; радници повијеће са собом, онем алата, дрвено посуђе, а не чутуре, да се не чује звек.

Наредба про 12. — 10. јунија. — Синоћ је непријатељ опазно раднике и пуцао, те им је сметао да изврше посао.

По што је потрошена залика воде у болници, бојници и рањеници примаће оброк; примаће по чутуру јутром и вечером.

Од сјутра смањује се оброк коромана на по фунте, на сваког војника.

Наредба про 10. — 14. јунија. — Од сјутра смањује се умањује се оброк коромана на 1/4 фунте.

По што се синоћ успјело да се нешто воде набави, да ће се рањеници и болесници у болници и наређује се да им се свари супа.

Наредба про 12. — 17. јунија. — Вечерас ће изићи 50 војника мјесто 25 као до сад, да иду по воду; један дио од тијех нека траже по изгорјелом селу не ће ли, међу рувешинама, наћи што за јело, да се заштеди короман.

Наредба про 13. — 18. јунија. — Данас ће се сахрапити тијело потполковника Паневина, умрлог 16. ов. м., од рана; земља на гробу збиће се.

Данас се не ће дилетити короман; војници ће се прехранити с ошмјем што се синоћ набили у селу.

Вечерас ће се поново излазити ради нете потребе.

Наредба про 16. — 21. јунија. — Пошто је синоћ непријатељ сријечио одлазак одмах е почетка, данас се умањује оброк коромана; ошми дио фунте, на војника. Што је хране претекло сваритиће се болесницима.

Наредба про 18. — 23. јунија. — Пошто се синоћ није успјело да се унесе ни мало воде, да ће се болесници по чутурице на свакога, а војницима по четвртина чутуре.

Наредба про 19. — 24. јун. — Пошто се ни јуче није успјело да се воде набави, да ће се, данас, по чутура болесницима, а по једна о жид а воде здравим војницима.

Пошто нема воде да се хљеба умјеси, е тога ће се оставити болесницима оно мало коромана и дилетити им се по четвртина фунте на главу, дневно. За прехранити посаду, наређујем нек се убију два коња, мој и ађутантов.

Јунаци! ви сте достојни тога имена јер сте мушки до сад претрпјели сваку оскудицу, затворени у овој тврђави. Држите се и посад, другови, јер нас очекују многе неприлике; али не клоњите, не губите надеда да ће те бити ослобођени; будите увјерени да нам наши хитају у помоћ, и да их, можда, непредвиђене невоље задржавају на путу. — Пак десило се што му драго, не смећите с ума да нас веже заклетва, закон, дужност — пак и част наше отаџбине од нас тражи да радије помирмо на овоме мјесту, него ли да се предамо думинанину који нас позивља на предају лукупо нам ставља, тобож, повољне услове. Промислајте, браћо, да нас Бог гледа и да гинемо ради оних који у њега вјерују; с тога, падајмо се, да нас не ће ни Господ напусти.

— Преставите себи, рече ми Михаил, кад му ја врнух те дневне наредбе које летимце прочитах, протекла су још четири дана пасаје онога дана кад смо дијелили воду и а о ж и ц е, док нас ослободише. — Него те не усомнемо занијеше а мѡах да нам причам о Петрушка. Умитаће те што је с њим било. Пошто није некога згода била да се унотроби његов музикама способност — јер се у Јајезету услупада само рика тонова — направисмо, од Петка тобију. Нити се одликовао, нити прославио у новоме чину, с фатилем у руди; — али на вријеме те славне онсаде у Петковој глави измијереше се три мисли, три рођене његове мисли — једине, можда, што су се у оној тврђави зачеле. Прве дивје у неколико — тактичне, не бјеху баш зреле и не остварише се; али трећа би музикална номисла и би удосна и дивна, као што ће те чути.

Да причамо по реду! — У тврђави била је једна заштитена црквица; задња заштитена те црквице придољена је била уз а бедем, са сјеверне стране, и имаћаше два прозорика на западу и на истоку. Под њеним патосом шемерен је велики подрум — много онежијни него што је захватала црква; ту је ваљда била тамица турски, али им је ту било складиште. У подрум се спуштало, по средини патоса кроз једну широку руну, која се покапала каменом плочом. Ту смо ми сахрањивали погинуле војнике, (на жалост, не протече дана кад нијесмо морали поминавати плочу, да спуштимо по неколико деценија). Једном пред вече — тога дана од зоре ништа окусали нијесмо и ја бјях јако сјетан — Петко ми приђе и пришапта да ће се он побринути за нашу вечеру. А како то! Да је оазис, како енаке вечери два дивља голуба почину у једној цукотини на црквици а у јутро одлијећу. По овој прилици тице те пошњају у црквици пак не ће бити тешко уловити их. Пошто ми каза шта мисли да ради, уђе криомине у цркву и намјести се крај прозора. Голуби улећеше а Петко стаде млатити за њима другом мотком. Бјеше већ мрак пао, али Петко није хтио зачехи свијећу од страха да се другови не би овазили, јер би онда морао с њима дијелити мртвац пијен. По несрећи, тога дана, сахрањујућ мртваце не поклоњиче руну на патосу, те Петрушка гонајућ голубове пронаде; еилете се најрије у конопце што нисијаху (с којима су спуштали лемеже), пак затијем стрмоглавице нађе у дно гинене шупе. Тек сјутра дан кад сам га ја сјуд тражио и кад му зачупе вину извукломе га из гробишце, полу мртва од страха и од смрада с којим је цијеле ноћи друговао. Тај је догађај историјан, јер је забиљежен у додатку навјештања о онсади — те развеселује у неколико мртваче онсе немилх догађаја.

Друга његова намисла не изврши се сретивше

и ако му је надахну племенити осјећај. Онај дан кад командир нареди да се убије и потоњи официрски коњ, ја му запонићех да приведе и моје једно класе на жртву. Петко видећи како ми је тешко растати се с мојим „коњем од мегдана“, пронађе начин како да се набави тајина, а да се класуд не тамани док не догори. Рече ми, да мни е је остала добра хрпа жита у некој јерменској кући; само, то је баво, што је кућа улажена од изгорелог седа и усамљена на сред поља, те није могуће примаћи јој се од турскихеш пошак. Требао је домисли се како ће се. И Петрушка с неким својим друговима пронађе начин. У вече позно, уђоше у дрвљаник тврђаве, узеше сваки на плећи по једну дубову даску — турци их оставише сила — те одоше јазом. Из јаке уђоше у поље, уђући познане под тијем дрвеним ошконица. Петко (по свој прилици) није знао да су стари Римљани на тај начин нападнали на непријатељске метриве. Он предвођаше, радујућ се свом згодном науму и смијућ се турској тамади што му се у штину заковашаху.

Него, тамад кад ће се кући примаћи нађе граната на те живе мостове, расприти се и раздробити неколико птице и побрка ред те чудне чете; њихова граја и сјепотност одаде их непријатељу, те турске предје страже стадоше обарати плочу иза плотуна на Петкову војску. Добровољци почеше узмичати. Подржавајући и сад начин дрвљанић, Римљани, несретници, преобратнише шитигове у носила, да понесу око десетак мртвић и равненица а међу овиме потоњи бјеше и Петко. Два су га зрна бришула. Рано му бјеху лаке — сад их тек осјећа — јер не одлежа до недељу дана и потоња два дана онсаде већ је зврљао са осталим оиорављеницима по дворцину.

У те пошљедње дане клопуше, духом и најјачи нашоу пас сјутра 21. — као што можете видјети на дневној наредби тога дана, командир нам саопшти радотну вјест, да ће до сјутра дан сјити војска у помоћ. Да ли је нам сјитишени одста боо примао каквоо извјешће, или је сам то измислио, да поткријепи малаксалу срчаност војника — не знам. Теке, сјутра дан од зоре до мрака сви погледи бјеху упрти у даљину. Не видјесмо до сјенале турскихеш тонова. — 23-ег, 24-тог евекисамо с часа на час да се обистини обсање заповједникова. Ништа. Тада са врха висине, гдје се поше, нађе од једном у бездан падаће патсе; онсаде нас осјећај пошнштена, који нас је грђе морпо него ли све дојакошине патсе. Мрве хлеба висне, по по ожаца смрделаве воде, врхуна зајарене пшн, смрад од трунућ телесна огужио ваздух — о може ли се што грознице и замислити! Мошци који се још отпашу, еломљени од умора не могу подмривати многотројне потребе.

Гледао сам гомиле људи по земљи, очи им се угазиле, усне им се скупише, не рошну на судбину, до душе, али сваки жели — смрт. — Дана 27. изједосмо и пошљедњег коња; самртничка рошпа сјутра нас очекује ако нам се бог или људи не смилују.

Тог негот дана у сутон стикне, под бедем турски поклесар. Командир и официри пошмо му у сусрет; он нам предаде ниемо које шље турски генерал. То је осми пут што нас Турчин позивља на предају, откад смо онкољени, али сваком досада био је поновито одбијен. Овај пут наш заповједник узаше, одиже га преза осјећу што висине са греду, и прочита гласно. Напизла-паца, у ниезу нам вело, како је генерал Лорне-Меликов покушаво да се адружи са ливеним крпмом руске војске, по да је б о разбојен и да је папустио Карс; Туркусом, зашн, једник тога лијевог крила и сјаје у тој прилици изгу-

био седам хиљада људи те је замакао за руску границу; остало, дакле, осамељени на турском земљишту. Папа, побуђен чувством човјечности, саветује нас да прекинемо узалудну и неједнаку борбу, те да се предамо, под касним условима, као што заслужује наша храброст. — Док је заповједник читао, гомла војника почела се паз нас; ја сам пошљиво мотрио њихова лица, да видим какав ће траг на њима оставити та први гласови; видјех е, јерјују што чуше; пошто нам браћа не долазе у помоћ, знак је да су свуда несретни — тако је сваки помислио. Заповједнику паде пијемо из руку и он умукну. Да живим стотину година никад заборавити нећу тај страшни часак. При трећућем пламичку сењера, око турског поклесара, стоје штапски офицери, сваки оборио главу а војници набуђили очи у своје поглавице. Сваки испитује своје срце, бојећи се да ће погодити што ће му ово одговорити и сваки у себи нагађа шта другови мисле; сваки је слабошно одбијао, созивао оцајања што дјављење у нама и подлост, што се прокраде до душе. Зар се нијесмо примакли ка граници људске издржљивости? Зар не би била дугоет хтјети преко те границе? — Грозан би тај час, кад сви муцасмо, очекујући да први преговори онај ко буде најслабији нашему нас, али би тај изрекао жљују свијех, тај би изразио слабост свијех! Очекајемо да сваки часак што пролази односи нам по комад преостале срчаности а изнемоглост се оснажује; није друге, отвориће се уста која ће изрећи подлу ријеч, једна ће уста изрећи, али на главе, на срцаца свијех. Не свједосмо један другоме у очи погледати, од страха да се узajамо не одамо. И ја навлаш погледах на страну да избијем није-буд зјечине, у тај мах видјех човјека повезаног главом и рукама у црвену, кад се с врата примиче лаганијем кораком. Бјеше то доуслуга Петко. Он није знао рашта своје се скупљиле те забуњене гледиште дебелог турчина међу нама. Туре се укрутило, а ма да мрдне са собом.

Тада Петку сину она трећа славна мисао: да речемо би шала, ја ли весела доскопца руског селак — како му драго — еле би двина мисао, а како то пему у томе часу паде на ум, ја не знам. Он приђе к турцину, уклони се пред њим, навади на цепену своју пиштаљку — која је одавно шућела — принесе је к ушима и под посом замућеног Турчина, наспира: «Божје царя храни!» — Ви знате, колико је љуби и красоте у тим ријечима народне хитне; бићете сдужали кад она заграи, као олуја, кроз наше батаљоне о свечаним дањима; кад заори она, срца нам живље кудају, сабље позвекују, барјаци се весело вију, — најжирнијем војнику крв збури у очи и нешто га стјека за грло. — Из Петкове пиштаљке не искочи она силоната као глас грома, него нмиље као сужњица, промукла као да жалостиво моли. Ипак сваки је претонаде и сваки од нас протрху. Појави нам се, у томе часу, нешто што заборависмо. Не би то тај протаст из његов дудук — то би глас велике Русије. Моћни глас лезни који нас сокозаше, глас цицелешје отаџбине који нас преклињаше да јој част чујемо и да помрмо! — Е чудна ли је справа човјек! То мало таласања ваздуха измијена нас у један час. У трен, паде с нас терет који нас у мало не згњечи а диже се дух поносито; сваки се трзну као из немилости сна, отреснувши с душе срамне помисли; сваки диже главу и еретеће се очи сјевајућим пламеним погледима. — Командир се нагло сгну, доже с пода нашин лвет и баца га поклесару, рекавши му:

— Аде се објес!

Да ли наши војници рђаво разумјеше те ријеч, помислајући да је то наредба? Или — као што ми

се доцније рекао — посланик је био наш бјегунац и турска ухода? Њаво би га знао, еле неће вам се донасти, што се догоди. Али ко може тражити разлога у људи оцајани, који умиру од глади? У кратко да вам кажем, не знам како, не знам по чијем наговору, док би се искрето неретни посланик внаше; а док он кордише ногама, Петко стаго испод њега, лагрдијаш, те дува у дудук.

Бјеше се добро уновило те одосмо сваки на своје је мјесто. Не би им се бројало да ударише те ноћи. Слутисмо да се примиче крај нашим патијала. У зору, 28. опазисмо необичан покрет турске војске; мало за тијем стадише сјевати топови, али не пут нас. До малу, видјесмо да непријатељ уступа; помоли се иза врхова нека друга војска — наш караула (мртава стража) викну радосно. Он понаде руске мундири на барјаци. Кор су поге служиле сваки потрча на бедем. Гледасмо како се бију, распонавасмо наше регименте. Око подне Турци, у нареду, напустише долину. Чета нашихјех коњаника заграи к нама.

Стаде граја и весеље у нашој тврђави. Тога часа прилијесни дневну наредбу нашега заповједника. То би пошљедва. Ево је:

Нро 23, јунија 28. — Дла вестрчи нашихјех освободителј поставити при знамени значни ставропольскога батаљона и штандарты казаньх сотенъ. Встать войскамъ выстреломъ парадомъ вдоль крѣпостныхъ вадоль, пѣть подъ знаменемъ гимнъ: «Боже, Царя храни!» и кричатъ «ура!»

«Сва војска» т. ј. неколико стотина нас, што се једва мицасмо, скуписмо се под барјаком. Слабачки гласови, од жеђи изнемогли, запојаше мртво. Петко се мало одвојио те дува у пиштаљку, као оно синоћ. Мора да смо жалосно изгледали; наше се очи навикале те нијесмо снажали, али ми је, доцније, један од тихих што дођоше, гворило да он никад није гледао страшнијих слика. «Ви бјесте сви чиста зелени!» Генерал Пергусков долеће на хату пред својим одлећем. Томе старом војнику, грунуше сузе кад нас виђе. Својиме крвавим те примиче на своје груди нашег командира, нас побаша по рамену Петка гоноречи му: «Још, још, соколе, дајем ти крст светог Јорфа!» Петко лагрдијашки одговори: «благодарим покорно, вашој преузвишености, али нека милост виша нареди да ми најпирје донесе чапу воде; има двадесетчетри сата да ми нијесам!»

— Ево видате, промрмља Михаил П., устајући, видате рашта не могу поћерати тога скота!

Митрополит прногорски Василије Петровић.

Пише Марко Драговић.
(Наставак *).

У овоме смислу написано је писмо на име царине Јелисавете. У овоме писму налазимо мало опширније извјешће о бојевима који су се догодили при свршетку 1756 године. Тамо се говори да се је прва битка догодила 15. Новембра, а друга 6. Децембра на дан светог чудотворца Николаја. Говори се да су у обе битке Црногорци побједили на својој страни турску војску и узели им неко логор, а такође и много живићех Турака заробили, а при томе својијех људи изгубили врло мало. Дале м. Василије пише царци: «како се чује да овет пређе турска војска против Црне Горе и да је намјерена ударити на Црну Гору у прољеће 1767 године. Жали се да Црногорци немају праха ни олова и моли царцу да да своју помоћ.

* Види бр. 10.

Овим овјех писама м. Василије предао је писмо дужду мјетачкаме. Ово је писмо било састављено на народиономе збору на Цетињу и управљено на владу мјетачку од имена свега народа црногорскога, брскога, зетскога и приморскога. Ово писмо заслужује да нека мјеста из њега овдје саопшимо.

«Не можемо оставити да овјем правјем путем не учинимо једну изјаву вама преведри принципци и преузвишеноме савјету. Још од давнијех времена ваша република учинила је пријатељске договоре са господарима нашега славнога српскога царства да се боре заједно против обћег непријатеља вјере христјанске царем Отмановићем, који неправедно с његовом силом узео у асмље наше славне државе и освоји многе земље, а такође и у земље ваше државе, те и данас јадни хришћански народ стење под тираниски јарам турски.

«И ваша преведра република више пута видјела је нашу вјерност, храброст и постојанство у прошлијем ратовима од Ципра и Кандије, од Мореје и Каштел-Новога; од Царинах, Водника, Шестанке горе, Сутормана, Врђијељке, Шенфера наше кад удара на Котор, Цетињу, од Бара и Уциња. Пошто се сврши рат под Уцињем ваша република учини ненадн мир с Турчином, а нама обећа, ако нам буде потреба, дати помоћ против нашега обћег непријатеља, ако и не јавно оно бар потајно. А сад о бесмртни и праведни Боже! ми бисмо не само остављени без помоћи, по и преварени. Мјесто помоћи од републике ми сада трпимо најгрше пакости од исте. Ево већ трећа година како на нас нападају везир Босански, везир Румелијски и паша Албански желећи нас понорити и наситити се наше хришћанске крви. У ово тешко вријеме ваша република не само не помага нама, по још свакијем измишљотицама наговарали сте и учини турке. Како ће више зла нама учинити. Из каквијех разлога преведри принципци и господо свјетовни толике зависта и мрзости имате против овога хришћанскога народа који вам је тако пријатељски помогао? К чему ли служе овакви жестоки манифести који су разаслани по свој Боки Которској од којих је дошла копија и до нас, од које копије и вама шаљемо пренне да видите да и ми знамо све што се ради за нашу погибију у овакву нашу нужду? На што нам служе толике шије и због каквога узрока затвористе пред нама све путове како по суку, тако и по мору, те не можемо добавити потребне нам ствари како би Турци могли што лакше метнути нас под своју сабљу? Но сад се јавно види да крепка и свилна десница Божија стоји над нама која нас је сачувала овога пута, а чуваће нас и у будућа времена. И ако смо остављени од наших суседа и старијех пријатеља опет ми нијесмо остали без добријех пријатеља међу којима је највећи нама браћу Русија. . . Сада ми сви, с обћег договора, јединим гласом као громом с највишега врха од Црне Горе воземо, како се јасно може чути и разумјети посред ваше славне републике у Млетке, и позивамо сву нашу браћу, која се находе по вашој служби, или су офицери или су редовни солдати да их изволите одиштити из ваше службе и послати на њихове домове; будући није прилично да Црногорци, које ви називате невјерницима и безаконичима, наоде се у служби ваше републи-

ке. Ако преведра република незадовољи нашу праведну тражбину, Ми ћемо учинити противу вас протест пред свијема христјанскијема државама, и за вас аде поступке против црногорскога сличено-српскога народа поднијећемо праведне жалбе.

«Све поштене државе знаду да ми нијесмо невјерници, по да смо ми Славени, јуначки и вјерни народ, који не штеди и посједају каи крви пролито за христјанство којему вјерно служимо. Ако република не допушти вишереченијема нашијема људима повратити се у своју отаџбину издаћемо наредбу којом ћемо забранити у вјечна времена да нико од нашијех људи не ступа у службу оне државе која за добро враћа зло. А што нас називате издајницима порте отоманске слободно вам на то одговарамо да је такво назвање, од ваше стране, нама пријатно, јербо ми никада нијесмо били вјерни ономе невјернику који је непријатељ свега христјанства, и који је најварском силом завладао свијем нашијем царством, и оне још да некорјени и ови мали скуп христјанства, којег брани превишња десница Божија, и надамо се да и до свршетка свијета Бог неће допустити да бусурмани нас потлаче. . .»

Ово писмо свједочи нам до каквога је степена Црна Гора била огорчена против мјетачке републике. Оно нам свједочи и о томе да је Црна Гора и у вријеме најтежијих околности знала стати на висини свога достојанства и бранити своју народну част ријењу, као што је бранила своју слободу оружјем. Као и свагда и у овој нужди Црна Гора се највише узда у једногвјерну Русију, по каже још да ће се апелирати суду свих поштенних христјанскијех држава да оне вјиде зашто мјетачка република чини Црној Гори толика зла.

Одавни Црногораца, који су били у мјетачкој војничкој служби, како офицера тако и редовних војника, свједочи нам да је у мјетачкој служби било много Црногораца, одзивом којијех могао се је учинити велика штета мјетачкој републици. Пријетња пак да се неће више допустити Црногорцима да ступају у мјетачку службу доказује нам да је мјетачка влада високо цијенила службу Црногораца у редовима њене војске, јербо се је очекивало да ће под утицалом ове пријетње мјетачка влада попустити у својим гонџањима против Црне Горе, као што је донета послје и попустила и допустила неколицини Црногораца да слободно пријеђу преко мјетачке државе у Русију. Ја не могу сада рећи што опширније о служби Црногораца у мјетачкој републици, јербо немам за то довољно података, а говорити нећу о ономе за потврду чега немам писаних докумената, али обзирјуи се на причања у Црној Гори може се мислити да је врло много Црногораца служило у мјетачку државу. Има у Црној Гори фамилија које су још до данас сачувале свједочанства о својој служби мјетачкој републици и грама-те које су им даване на мјетачко племство *).

*) Кад се прегледају дјела о спомињању Црне Горе са мјетачком републиком, која се дјела чувају у мјетачким архивама моћи ће се рећи опширнија ријеч о служби Црногораца у мјетачку државу. М. Д.

(Наставиће се).

ПЈЕСМЕ ИЗ ВАСОЈЕВИЋА.

(Н а с т а в а к).

Из овога види се, да овај други екземпляр у

нечим је унији и састављен љешне; само што фали готово цијела половина, скраћена у некакве десетак стихова.

VI.

Погибља Марковић Милоша.

(Од Ђорђа Ђукића).

Честе књиге земљу пропадоше 1

Од Србије и од Шумадије,

Од Станише обер-капетана

И од Луке Старовлашанина.

Иду књиге земљом и сињетом, 5

Док дођоше у Куче камене

На рукама војводи Радоња.

Кад Радоња књиге дофатио

И на књиге печат саломео,

И кад виђе, што му књига пише, 10

Војвода је на ноге скочио

И Куче је на збор окупио,

Па је њима ријеч бесједио:

„Чујете ли моја браво драга, 15

Како ме је књига допалазу

Од Србије и од Шумадије,

Од Станише обер-капетана

И од Луке Старовлашанина,

Давијају Марковић Милоша,

Да он иде земљи Шумадији, 20

Тежак зулум у Србију ради.

Он препире таре и оборе;

А и гони коње и волове

И он руши госпоцке дворове.

И то шаћу е јадом опростити; 25

Но ни доша код бијеле цркве,

Дмитровицу цркву разваљо

И црквено благо покупио;

Па га носи у Голеш планину,

И њиме рани од горе јадне, 30

Који бију по Србији Турке,

Иа војвода њима говорио:

„Јели мајка родила јунака,

Да погуби Марковић Милоша? 35

Даром ћу га добро обдарити:

Даћу њему двије пушке мале

Од сунета саливене злата;

И даћу му вранца крилатога,

Оседаана и осигурана.“ 40

Кад војводу Кучи разумјеше,

Многи Кучи ником поникнуше,

А у црну земљу погледаше;

И с војводом неки говорише:

„Ко ће жива змаја ухватити 45

Ил' сокола под облак убити?“

Но не ниче Станковић Пауне,

Он не ниче, по из грла виче:

„Ја сам јунак, и родио ме је!

Ујак ми је Марковић Милошу. 50

Ја ћу њега ласно преварити

И живога к тебе доводити.“

Војвода му тако говорио:

„Мој соколе, Станковић Пауне!

Ако створиш, што си говорио, 55

Да доведеш Марковић Милоша,

Ја ћу тебе боље даровати;

Но ћу дати и још ћу придати:

Њежину тебе Марицу ђевојку

И бијелу направити кулу.“ 60

Пауну му се на то обеоао:

Кад изидиш Кучи на планину,

Да доведе Марковић Милоша.

И отаџ се Кучи растурнише.

Доклен вакат од планине дође,

На планину Кучи изидише 65

На се диже Станковић Пауне

И ето га на Ком на планину,

На студену воду Маргариту,

На торину Марковић Милоша

И војводе Поповић Радула. 70

Ту га ерете Марковић Милошу;

Руке шире, у лица се жубе,

Питају се за јуначко здравље;

И тунак је конак учинио.

Па га пита Марковић Милошу: 75

„Мој сестрићу, Станковић Пауне!

Што су Кучи тебе оправили?

А ти мени о невјери радиш.“

Но му рече Станковић Пауне:

„Мој данца Марковић Милошу! 80

Мене јесу Кучи оправили;

Божу су ми вјеру задавали,

Да ти дођеш с војводом Радумом;

Е ве зове војвода Радоња,

Да дођете на Царине равне; 85

Војводе ве зову на сабору,

Да би сте се ш њиме помирли,

Да стојимо један код другога,

Да не дана један од другога;

Да чобани зајдно пасу овце. 90

Пријед здравља и живота мога,

Да ви ништа учинити не ће;

Мирно поћи, а весело доћи.“

Бесједи му војвода Радуме:

„О Милошу, од крајине крило! 95

Богме ће не Кучи преварити;

Оба ћемо тамо погинути;

Е су Кучи пријеваре старе.“

То рекосе, коње појашаше;

И ето ји Комом и Тенаром, 100

И ето су на кучке Царине,

Бе су Кучи збора окупили;

Међу њима војвода Радоња.

У то стаде војвода Радуме

Са војводом Марковић Милошем. 105

На Кучима „помој“ натураше;

„Добро и се!“ Кучи прихватисе.

Па о' земље на ноге скочисе

И с погу иј „пوماј“ прихватисе,

И шпироко мјесто учинисе. 110

Но не хоће војвода Радоња,

Но бесједи Марковић Милошу

„Добро доћи од Крајине кнеже!“

Ал' бесједи Марковић Милошу:

„Ја пијесам од Крајине кнеже, 115

Но сам јунак Марковић Милошу.“

Опет рече војвода Радоња:

„А Бога ти, Марковић Милошу!

На тебе су додијале даве

Од Србије и од Шумадије: 120

Од Станише обер-капетана

И од Луке Старовлашанина.

Тешки зулум у Србији радиш:

Ти препиреш таре и оборе,

Па изводиш коње и волове; 125

Разваљујеш госпоцке дворове;

Дмитровицу цркву порушио

И њезино благо покупио.“

На то њему Милош одговара:

„Кољен да си војводи Радоња! 130

Често ја сам у Србију био

И тамо сам чете преводио,

Од турака рају сам бранио;

Клао сам се тамо са Турцима;

А Србе сам о' славити чувао. 135

Што ми кажу Дмитровицу цркву

Да сам пркви штету учинио ;
 Кад сам гође код ње долазио,
 Ја сам пркви прилог оставио.
 Војвода му тај ма бесједио :
 „А Бога ти, Марковић Милошу !
 Одкуд тебе двије пушке мале,
 Све од ерме и сувога злата ?
 Од куд ти је бистра дефедара,
 Што таквога ни у Маетке нема ?
 Од куд ти је дебели дорине,
 Што таквога у сва брда нема ?
 На то Милош њему одговара :
 „Продао сам овце и оновне,
 Те узео двије пушке мале ;
 Па сам прода' краве и волове,
 Те купио бистра дефедара,
 У латина за оку цекина,
 Дората ми нобила родила,
 Ранио га верушкијем сјењом.“
 Но војвода Куче уредио,
 Па Кучица тако наредио :
 Да чувају војводу Радула,
 А изгубе Марковић Милоша,
 Па нареди Мрчарић Пера :
 Милошу се с плећа учинио

И на њега пушку окренуо,
 И с љутом га раном саставио.
 У то писну Марковић Милошу :
 „Мој сестрићу, Станковић Пауно !
 Ајде приђи, да ми ране видиш,
 И узми ми свијетло оружје,
 Да ми Кучи не посе оружје.“
 Отуд иде Станковић Пауно ;
 Он не иде, да му ране вида,
 Но ен иде да му тоне скида,
 Док га Милош близу напуштио,
 На од ока пали дефедара ;
 Те погоди Станковић Пауна,
 Мртвога га земљи поклонио ;
 Па зајева из грла бијела :
 „Благо теби, Станковић Пауне,
 Кад погиге јунак од јунака ;
 Мене ками доброму јунаку,
 Кад погиге јунак од погана,
 Од мрчара и Мрчарића.“
 То изусте, а душу испусте,
 У то су га Кучи притиснули,
 Узеше му главу и оружје ;
 А Радула отирави Радова.

(Наставиће се),

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД.

Россија и Черногорія со времени императора Петра I. С. Петербургъ. 1883. При крају прошле године под овимъ насловом изиђа је на рускоме језику, испод пера Јована Павловича Милова, повешта књига, која се дијели на три дијела.

У првом дијелу писац, у главнијем прегледу, излаже историју црногорску од 1411. до данашњег времена. При том историјском прегледу он највећу пажњу поклања односијима, који су постојали између Црне Горе и Русије од оног дана, од како је Петар Велики ступио у спошаје с владиком Данилом, па све до пошљедњег доба. Такођер постварао се, да јасно истакне и па видјело изнесе узајамну корист, коју су обадвије словенске државе од тога савеза имале.

Свршавајући преглед руско-црногорских одношаја писац, при крају, с разлогом примјечава, да је тај савез толико био потребит за велику Русију и њену владу, колико и за микроскопску Црну Гору. Услијед тога он држи, да се повнана помоћ и дипломатско подупирање, које су Русија и петроградски кабинет указивали Црној Гори у различнијем временима и при развијем приликама, никако не могу сматрати ни за какву милост, него на против за дуг, којег је Русија дугovala Црној Гори за ту помоћ, коју су Црногорци храброшћу и оружјем одавали Русији у ратовима против Турака и Француза.

Да би читаоцима јасније преставио од каквог је значаја био савез Црне Горе за Русију писац се потрудио, да у општим потезима означи географско-политични положај, који је Црна Гора вазда заузима на балканском полуострву. На основу тога и таквијем начином он је успио изнијети на видјело, да је Црна Гора од неопходних потребе била Русији, којој је служила непоколебливим базисом, те је руска политика лакше могла, да помоћу њега успијешно води борбу како противу Турске, тако и противу западних држава, које су се непрекидно старале, да

јој претму предоминирање и уплив, што га је она имала над народима поменутог полуострва.

При излагању руско-црногорских одношаја писац није заборавио изнијети на сриједу све погрешке и неправде, које је руска дипломатија учинила Црној Гори. У исто вријеме он, с једне стране, изјављује жељу, да се у будуће подобне погрешке не понављају, и с друге : — да се политика руске владе тако уреди, како би потпуно хармонизовала и одговарала узајамној љубави и братекијем осјећајима обадвје словенских народа.

У другом дијелу, који носи наслов „Черногорец“ писац се постарао, да свестрано нацрта живот Црногорца, почињући од оног момента, када се на овај свијет јавља, па све до оног другог момента, када са овог свијета одлази за онај други, који се зове вјечност. И доиста он је у овоме потпуно успио, тако да овај дио књиге његове престава највећи интерес за свакојег иностранца, који се поле интересира животом и бићем Црногорца. Јер, на основу народних pjesама и традицијна писцу је изашло за руком, да лакшијем језиком и у белетристичној форми нацрта слику, из које може свако видјети како Црногорац проводи своје прво дјетињство крај огњишта код својих родитеља, какво васпитавање почиње да добива под звуком јаворових гусала, пјевањем јуначких pjesама и приповиједањем приповиједака, у којима се излаже овај или онај јуначки „подвиг“, што га је ово или оно племе учинило.

Даље, када Црногорац мало одрасте, за тијем постане чошбином и почне оружје да носи, писац га у свјема тијем периодима његовог живота свуда прати, и, све на основу народних појезије, излаже како једнако продужава, да добива војничко васпитавање, када се и изван својег огњишта у друштву са својим вреницима налази.

(Наставиће се).